

(Die kroatische Volksgruppe) obrađena je ovdje u cjelovitu, ali kratku pregledu od doseljenja do 1945. godine (str. 248—253). Tu su podaci o jeziku, vjeri, literaturi, kulturi, političkim nastojanjima, ali i o teškoćama na koje su Hrvati naišli nakon dolaska nacista 1938, odnosno zabrane tjednika »Hrvatskih novina« 1942. O razdoblju nakon 1945. gotovo da i nema podataka, osim tvrdnje da im je daljnji opstanak zajamčen Državnim ugovorom iz 1955. i posebnim Zakonom o manjinskim skupinama iz 1976. godine.

Na kraju knjige, u VIII. poglavlju koje je posvećeno *Duhovnom životu i kulturi* postoji jedan manji odlomak (305) koji prilikom opisa znanosti i književnosti Gradišća ističe da su Hrvati već od doseljenja u 16. st. imali na ovom prostoru »živu kulturnu djelatnost«. Spominju se neke istaknute ličnosti od Josipa Ficka do Mate Karalla i poznatog gradišćanskohrvatskog pjesnika Mate Miloradića.

U spomenutim kronološkim tablicama navedeni su samo najvažniji podaci, nema ništa o nacionalnim manjinama, pa ni o Hrvatima, a među upotrijebljenom literaturom iz Hrvatske zastupljen je samo Mate Ujević koji je još 1934. napisao knjižicu o Gradišćanskim Hrvatima, te knjiga Gradišćanski Hrvati koja je objavljena 1973. u Zagrebu. Međutim, gradišćanski autori koji su objavljivali radove na njemačkom jeziku mnogo su bolje zastupljeni, osobito npr. Seedoch, Tobler, Schlag, Benčić, Probst pa i bivši austrijski kancelar Fred Sinovatz. Među onima koje autor ističe u predgovoru, koji su pripomogli u uređivanju rukopisa ove knjige, nalaze se i spomenuti historičari: Johann Seedoch i Felix Tobler.

Usprkos nekim nedorečenostima u vezi s Hrvatima u Gradišću, koje smo uglavnom naveli, a koje se više odnose na količinu nego na kakvoću teksta, autor je dao dobar pregled zbivanja, izdvojio ono najbitnije u životu naroda ovoga područja za vrijeme dok nije postojala zemlja Gradišće i njezina autonomija. Dao je osmišljeno osnovne procese razvoja i najvažnija obavještenja koja dosada nismo imali u jednoj knjizi poput ove. Zbog toga možemo zaključiti da je dr. Ernst uspio dati informativan i dosta objektivan priručnik o lokalnoj povijesti zapadne Ugarske, koja od 1921. živi kao savezna zemlja Gradišće-Burgenland.

Dragutin Pavličević

IMRE BOBA, NOVI POGLED NA POVIJEST MORAVIE. Preispitivanje povijesnih izvora o Moravskoj, Rastislavu, Sventopolku i Sv. Braći Ćirilu i Metodu, Crkva u svijetu, Split 1986, 167 str. (s engleskog preveo i priredio Ante Miličić)

Kontroverzna knjiga I. Bobe, profesora na University of Washington, objavljena je u engleskom originalu u Haagu 1971. pod naslovom *Moravia's History Reconsidered. A Reinterpretation of Medieval Sources*. Iako se, dakle, prevodi s izvjesnim zakašnjenjem i nakon objavljenih brojnih osporavanja, ipak će, očekujem, privući dosta pažnje.

Osnovna je teza autora da se Velika Moravska ili, kako je on dosljedno naziva, Moravia, nije nalazila tamo gdje smo je naviknuti tražiti, već južno od Dunava, sa središtem u Srijemskoj Mitrovici. U skladu s time, Konstantin i Metod nisu započeli širenje svog pisma sjeverno od Dunava, u današnjim čehoslovačkim krajevima, već upravo u našim zemljama. Napokon, tradicija o Svetopeleku i njegovu južnoslavenskom kraljevstvu, sačuvana kod Dukljanina, odgovarala bi stvarnoj situaciji: taj je vladar, naime, vladao od Jadrana do Vitave, Labe i Visle.

Već je na prvi pogled jasno da dobar dio Bobinih ideja spada u žanr znanstvene fantastike, te o njima i ne treba diskutirati. No, bili bismo neobjektivni kada bismo olako odbacili baš sve o čemu autor piše u ovoj knjizi.

Autor svoje lociranje Moravije temelji na, pored nekih manje uvjerljivih zaključaka, Konstantinu Porfirogenetu i tzv. falsifikatima iz Lorcha. Konstantin govori o toj zemlji kao da ona započinje odmah s one strane Dunava kod Beograda. Sasvim je nedvojbeno južno od Dunava smještaju i lorški falsifikati. Boba s pravom predbacuje onim historičarima koji podatke iz ovog izvora odbacuju samo zbog njihove neautentičnosti. Kako su falsifikati nastali u borbi za stjecanje crkvene jurisdikcije, to su njihovi sastavljači itekako morali paziti na točnost geografskih podataka. Pa i o Konstantinovu bi navodu trebalo voditi više brige, tim prije što je car sigurno bio dobro obaviješten o zemlji koja je s Bizantom imala tako intenzivne veze.

Analizirati svaku autorovu tvrdnju napose iziskivalo bi rad opsežniji od same knjige. Stoga upućujem na metodu Bobina rada, jer se već i iz nje može steći dojam o karakteru djela.

Očito je da Boba neke stvari slabo poznaje, a drugima olako barata. Primjera radi, tvrdi kako je Sirmij napušten 582, iako je bio osvojen. Za prostor između Jadrana i Drave kaže da se od 9. stoljeća do 1918. nazivao terra Sclavorum ili Sclavonia. Za bulu Urbana VIII iz 1631, kojom ovaj papa odobrava tiskanje glagoljskih liturgijskih knjiga na području Dalmacije, misli da se temelji na odobrenju Ivana VIII, zaboravljajući da je u međuvremenu 1248, odnosno 1252, odobrena upotreba glagoljice u Senju i Omišlju.

Pažljivim bi se nabranjanjem mogao popisati niz promašenih i netočnih tvrdnji, koje proizlaze iz nepoznavanja građe ili iz nekritičkog pristupa nekim izvorima. Tome se pridružuje i način citiranja literature i izvora: često Boba uopće ne navodi otkuda mu neki podaci (kao onaj da je biskup Teodozije posjedovao glagoljske knjige), dok drugdje citira nepotpuno, najčešće bez naznake stranica, iako se poziva na određenu tvrdnju, a ne na djelo u cijelosti.

Sve to, naravno, odbija stručnjake od njegove knjige, pogotovo uzme li se u obzir kakav je kopernikanski obrat želio njome postići. Stoga će velika većina historičara, a pogotovo arheologa (jer arheološkim potkrepama njegovim tezama nema ni traga) vjerojatno na sve to odmahnuti rukom.

Mislim, međutim, da bi takav postupak bio pogrešan. Uza sve nedostatke, kojih nije malo, Boba je ipak upozorio na niz nelogičnosti u dosadašnjim tumačenjima velikoinoravske povijesti. Izvori su često olako prešućivani i odbacivani, kada se nisu slagali s vladajućim mišljenjem. Nije li možda dovoljno sjetiti se pisma Ivana VIII knezu Mutimiru (srpskom vladaru?), u kojem zahtijeva da ovaj svoju državu podloži jurisdikciji panonskog metropolita Metoda? U najmanju je ruku iz ovog jasno da je Metodova crkvena vlast dopirala do naših zemalja, a crkvena i politička uprava obično bi se poklapale. Time smo već korak bliže Bobinim tvrdnjama.

Knjizi treba svakako posvetiti pažnju. U obradi ranog srednjeg vijeka u nas svaka je ideja, zbog oskudnosti materijala i labilnosti važećih teorija dobrodošla, ako ni zbog čega drugoga, a ono da se u njezinu pobijanju ojačaju protuargumenti.

Priređivač knjige (ujedno i prevodilac) dodao je na samome kraju malo poglavlje s materijalima koji po njegovu sudu nadopunjuju knjigu. Tako donosi izvod jednog Bobina članka, objavljenog u časopisu *Crkva u svijetu* 4, 1985, 386—400, u kojem ovaj upućuje na arheološka istraživanja u Sirmiju, gdje bi, po njegovu sudu, bio pronađen grob Metoda u bazilici iz XI. ili XII. stoljeća. Njegovo je mišljenje, inače, odbacio sam istraživač bazilike, Vladislav Popović.

U poglavlju slijedi navođenje nekoliko mišljenja o metodskoj tradiciji u nas, kao i o tezama (u prvom redu Muhameda Hadžijahića) koje govore protiv lociranja Velike Moravske u čehoslovačke krajeve. Mnogošto je ovdje izneseno dosta naivno, ali ima i zanimljivih podataka.

Napokon, priređivač je dodao i genealogiju nasljednika Karla Velikog, kao i djelomični prijevod izvora koji se odnose na ove probleme.

Knjiga je popraćena kazalom i bibliografijom koja seže do kraja šezdesetih godina.

Neven Budak

HENRI MENDRAS, SELJAČKA DRUŠTVA, Ljubljana 1986.

Henri Mendras pripada posljednjih godina sve brojnijoj grupi znanstvenika koji proučavaju različite vidove života seljačkih društava. Uz sociologe, kao što je Mendras, tu su i historičari (osobito medievisti), etnolozi, geografi, politolozi i ekonomisti. Primjećujući da su ta istraživanja još nedovoljno povezana, autor naglašava potrebu interdisciplinarnog pristupa. Posebno ističe radove historičara (Duby, Bloch, Stahl) koje preporučuje onima koji se žele baviti seljačkim društvima kao početnu literaturu koja daje »opću i dinamičku viziju seljaštva«.

No koliko god bio ohrabrujući načelni stav prema rezultatima historičara, u tekstu se ipak primjećuju stare boljke sociologije u odnosu na historiju. Naime, metodologija Mendrasova rada je ova: najprije stvara model koji potom potkrepljuje ekonomskim teorijama, izravnim istraživanjem današnjega seljačkog života, te primjerima (slučajevima) iz historije i etnologije. Takav postupak ne može se nazvati interdisciplinarnim, jer tu ne postoji ravnopravna suradnja raznih znanosti, već jedna znanost uzima iz drugih građu za svoje modele.

Mendras u ovom djelu ne daje potpunu analizu niti sveobuhvatnu teoriju seljaštva, nego samo neke elemente teorije. Osnovna je njegova postavka, od koje kreće analiza, da je seljaštvo nastalo tek stvaranjem tzv. vanjskog ili globalnog društva (société englobante — možda bi bolji prijevod bio obuhvatno društvo). Konkretno, to se dogodilo oko 1000. godine, nastankom feudalne klase. Tada počinje ambivalentni odnos između seljačkog i globalnog društva; seljaci preko posrednika primaju poticaje tog društva, ali ga istodobno smatraju nametnutim i žele povratak na staro zlatno doba. Prema Mendrasu, potpuna je autonomija moguća samo u primitivnim predseljačkim društvima. Seljačko društvo ima samo relativnu autonomiju.

Vanjsko se društvo postepeno mijenja, a s njime i seljačka ekonomija koja za sobom vuče i promjene svih očitovanja seljačkog života. Konačno, moderno urbano društvo pretvara seljaka u poljoprivrednika, a poljoprivredu u sektor globalne ekonomije. Nestankom seljačke autonomije i autarhije, iz kojih je proizlazila duhovna i kulturna zasebnost, nestaje i seljaštvo.

To je, dakle, Mendrasov model koji on često mijenja prilagođujući ga istraživanju posebnih seljačkih društava. Historičaru, kojem model služi da bi ustanovio sve elemente proučavane strukture ili procesa i njihove odnose u određenom vremenu, ovaj se model doima previše shematičnim. Neprihvatljiva je, također, primjena jednog te istog modela razvoja seljačkih društava za sva područja, i to u vrlo dugom vremenu: od nastanka feudalizma do modernog društva. Istina, Mendras naglašava razlike među pojedinim seljačkim društvima koje pripisuje različitim prirodnim i historijskim okolnostima, ali nikada ne objašnjava te okol-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

HISTORIJSKI ZBORNİK GOD. XL (1) str. 1—470, Zagreb 1987.

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUS, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 5000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1988.